

KAPITTEL 1

CIVIC-UNDERSØKELSEN, METODER OG ANALYSE

Civic Education Study er en internasjonal undersøkelse hvis hovedmål er å gi et bilde av unge menneskers *demokratiske beredskap* og *vilje til engasjement*. Den demokratiske beredskapen er kartlagt som del av en demokratisk kompetanse der både kunnskaper, ferdigheter, oppfatninger og holdninger er sentrale. Viljen til engasjement er kartlagt som nåtidig og mulig framtidig deltakelse og er knyttet til elevenes interesse for politikk. Undersøkelsen tar også sikte på å kartlegge den rollen skolen ser ut til å spille når unge mennesker forberedes til aktiv demokratisk deltakelse i samfunnet.

Bakgrunn for undersøkelsen

Både i Norge og i andre land finner vi hendelser og utvikling som har aktualisert en undersøkelse av demokratiberedskap og potensiell deltakelse i samfunnslivet. Særlig viktige er omveltningene i Sentral- og Øst-Europa og avslutningen av den kalde krigen. Mange «nye» demokratier fra disse områdene deltar i studien. I tillegg opplever de tradisjonelle demokratiene en sviktende oppslutning om politiske partier og valg. Sammen med synkende politisk interesse og noe som kan synes som økende politikerforakt, har dette ført til at også en rekke land med lange demokratiske tradisjoner deltar i undersøkelsen.

Internasjonal organisering

Initiativet til *Civic Education Study* kommer fra den internasjonale organisasjonen IEA (The International Association of the Evaluation of Educational Achievement), som arbeider med sammenliknende forskning om utdanning. I 1999 var mer enn 50 land medlemmer av organisasjonen, og 28 av disse deltar i Civic-undersøkelsen.

Initiativet til Civic-undersøkelsen kom delvis på bakgrunn av en liknende undersøkelse som ble gjennomført i regi av IEA i 1971 og rapportert i 1975. Rapporten hadde tittelen *Civic Education in Ten Countries (Torney et al 1975)*. Av de nordiske landene deltok Sverige og Finland i denne undersøkelsen.

Civic-studien ledes av Judith Torney-Purta, professor ved University of Maryland, USA, sammen med en internasjonal styringsgruppe. Det internasjonale sekretariatet ligger i Berlin og ledes av Rainer Lehman, professor ved Humboldt Universitat. Dataene behandles i IEAs dataprosess-senter i Hamburg.

Civic-studien startet internasjonalt i 1993/94 med en *Fase 1* hvor formålet var a kartlegge nasjonale demokratiambisjoner gjennom intervjuer med beslutningstakere og analyse av bakgrunnsdokumenter, lareplaner og lareboker. Fase 1 ble avsluttet i 1997, og i 1999 kom rapporten fra denne fasen: *Civic Education Across Countries: Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project (Torney-Purta et al 1999)*.

Norge deltok ikke i Fase 1 av studien, men i forbindelse med deltakelsen i Fase 2 er det gjennomfort en forkortet analyse av lareplaner. (Civic-rapport nr. 1/98) Dette forkortede «Fase 1»-arbeidet blir utvidet i ambisjons- og malanalysen i kapittel 2 i denne rapporten. En samlet analyse vil utgjore et sentralt droftingsgrunnlag for tilstandbeskrivelsen i studien.

Deltakerland i Civic-undersokelsen

Fase 2 i Civic-studien er gjennomforingen av *Civic-undersokelsen* med etterfolgende analyse av demokratisk beredskap og engasjement. 28 land er med i den internasjonale rapporteringen. 23 av landene er fra Europa, men ogsa noen land fra andre verdensdeler har deltatt. Landene er her ordnet regionalt og gjengitt i alfabetisk rekkefolge:

Norden: Danmark, Finland, Norge, Sverige

Baltikum: Estland, Latvia, Litauen

Vest-Europa: Belgia (fransk del), England, Sveits, Tyskland

Øst-Europa: Bulgaria, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Russland, Tsjekkia, Ungarn

Sør-Europa: Hellas, Italia, Kypros, Portugal

Fra Sør- og Nord-Amerika: Chile, Columbia, USA

Fra Asia og Oseania: Australia, Hong Kong

Studiens problemstillinger og oppdraget

I oppdragsbrevet og i kontraktsutformingene mellom Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) og Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling (ILS) er oppdraget med Civic-studien formulert bade generelt og

mer spesielt. Hovedoppdraget dreier seg om å gjennomføre den internasjonale undersøkelsen i tråd med studiens problemstillinger og retningslinjer.

Hovedformålet med studien *Civic Education Study* er å kartlegge elevenes demokratiske beredskap og vilje til engasjement og å utforske skolens mulige rolle. På engelsk er dette uttrykt på denne måten i tittelen på den internasjonale hovedrapporten: *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. *Citizenship* og *Civic Knowledge* brukes i denne rapporten som en samlebetegnelse på kunnskaper, ferdigheter, oppfatninger og holdninger som er viktige for demokratiet, i Norge samlet i begrepet *demokratisk beredskap*. *Civic Engagement* er et uttrykk for nåtidig og framtidig deltakelse og medvirkning. Vi har valgt hovedoverskriften *demokratisk engasjement* på denne delen av oppdraget. I Norge har vi i tillegg valgt å samle beredskap og engasjement i et utvidet begrep, *demokratisk kompetanse*.

Begrepet *education* i den internasjonale rapportens tittel og innledning illustrerer det tredje hovedelementet i Civic-studien, nemlig *skolens mulige ansvar* for utvikling av 14-åringers demokratiske beredskap og engasjement:

During a single decade, beginning in the late 1980s, (...) questions were asked regarding the direction that should be taken to enhance the contribution of schools to citizenship. Should the emphasis be on teaching factual information about the country and its structure of government? Should it be instead on making young people aware of political issues (...)? Should they be encouraged to join explicitly political organizations, such as parties? (...) These questions were faced by countries where schools offered courses labeled civic education as well as by countries where civic-relevant material was embedded in history courses or spread throughout the curriculum. (Torney-Purta et al. 2001)

Undersøkelsen retter altså spesiell oppmerksomhet mot skolens rolle og mulige betydning for unge menneskers politiske sosialisering og demokratiske deltakelse. Læreplanene er viktige dokumenter med tanke på demokratisk dannelse, fordi de formulerer samfunnets demokratiske idealer og – et stykke på vei – gir retningslinjer for hvordan idealene kan realiseres.

Internasjonale problemstillinger

Utvikling og læring av *demokratisk kompetanse* foregår som et omfattende samspill mellom en rekke påvirkningsinstanser på den ene siden, og elevenes kognitive og følelsesmessige utvikling og deres aktive valg av identitet og livsstil på den andre.

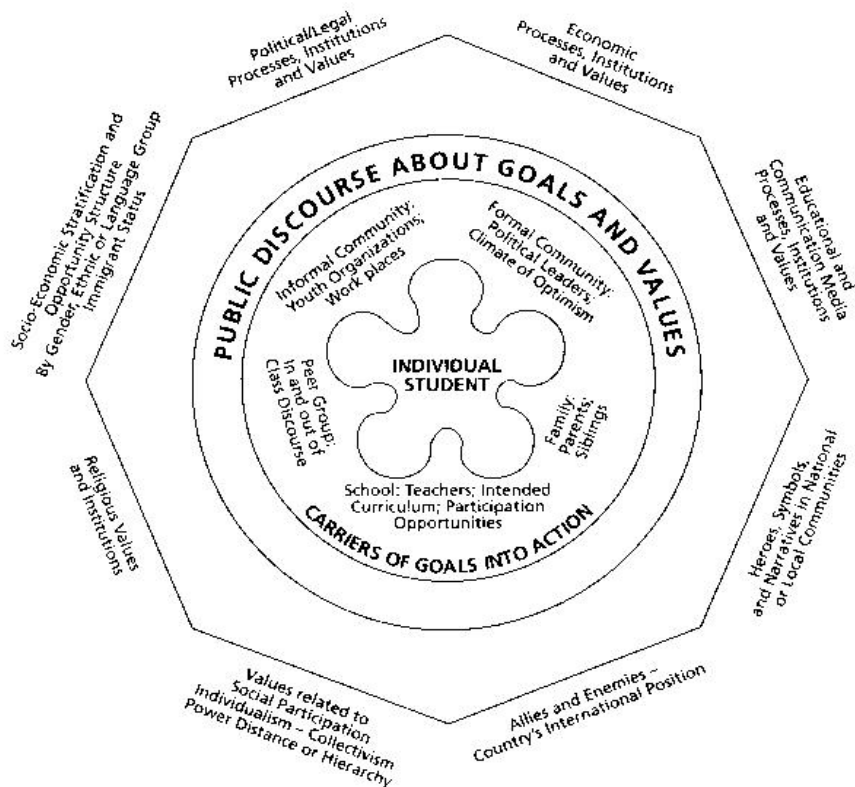
I studien er dette møtet uttrykt i *oktogenmodellen* som er utviklet av det internasjonale Civic-miljøet, se figur 1.1. Modellen plasserer eleven i sentrum for «ytre» påvirkning og oppdragelse til politisk identitet og demokratisk

praksis. Betegnelsen *oktogen* følger av de åtte mekanismene som anses som ledd i denne oppdragelsen (sosiale lag, kjønn, etnisk tilhørighet; politiske verdier, økonomiske verdier, mediens verdier, religiøse verdier; sosial deltakelse; landets internasjonale posisjon samt nasjonale symboler og fortellinger). I Civicundersøkelsen har en valgt å gå nærmere inn på *noen* av mekanismene, og vekten er særlig lagt på demokratiske og politiske verdier, nasjonal identitet, kjønn og etnisk tilhørighet.

Via offentlig debatt og andre samspill har de ulike mekanismene i sin tur innflytelse på fem sosialiseringssjakter:

- 1 skole inkludert lærere, læreplanintensjoner og klasseromsdeltakelse
- 2 politikernes rolle og optimisme- og pessimismeklima
- 3 foreldre og annen familie
- 4 naboer, organisasjoner og arbeid
- 5 jevnaldergruppene

Disse anses som formidlere eller *broer* mellom storsamfunnets idealer, verdier og intensjoner og den enkelte elev. Hovedvekten i studien er lagt på skolens mulige rolle, men også påvirkningen fra andre sosialiseringssjakter blir undersøkt og rapportert.

Figur 1.1: *Oktogenmodellen for elevpåvirkning*

Civic-studien antar at de *viktigste* påvirkere i elevenes umiddelbare nærhet er foreldre, familie og slektninger, venner og jevnaldrende, organisasjonstilknytninger, mediene og skolen via lærerne og deres arbeid med læreplanenes mål. Gjennom daglige møter, spontane inntrykk, bevisste overveielser og planlagt og målrettet oppdragelse fungerer disse instansene som *formidlere* eller broer mellom samfunnets dannelsesidealer og mål og utviklingen av elevenes faktiske kunnskaper, ferdigheter, oppfatninger, holdninger og handlinger. I tillegg fungerer disse påvirkerne som gjensidige *forsterkere* med skolen som det stedet der elevene opplever de fleste og mest varierte eksemplene på demokratirelaterte ordninger. Dette gir skolen en rolle som et sted der inntrykk og impulser fra jevnaldrende, media og hjemmet blir ordnet og bearbeidet og mange ganger også utfordret. Som vist i kapittel 2 er skolen gitt og pålagt en rolle som hovedformidler av kunnskaper og ferdigheter, men også av gjengs aksepterte verdier og holdninger i det norske samfunnet.

Hovedspørsmålene i undersøkelsen er formulert slik:

- Hvordan oppfatter og forstår elevene demokratibegrepet og tilhørende begreper?
- Hvilke demokratiske rettigheter og plikter forberedes elevene på i sitt eget samfunn, og i hvilken grad blir de kjent med perspektiver som ikke er begrenset til egen nasjon eller etnisk gruppe?
- Utvikler gutter og jenter ulike oppfatninger av demokratibegrepet og demokratisk deltakelse?
- Er det sosiale skiller i elevenes holdninger til og oppfatninger av demokratiet?
- Hva synes å være skolens og andres rolle i utviklingen av kunnskaper og holdninger?

Disse spørsmålene blir fulgt opp i den supplerende norske oppdragsbeskrivelsen fra KUF der også ønsket om en nødvendig målanalyse er formulert.

Det nasjonale beskrivelsen av Civic-oppgavet

Den nasjonale oppdragsbeskrivelsen inneholder et ønske om å få kartlagt hva elevene forventes å lære av demokratirelaterte kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Slik blir Civic-studiens hovedspørsmål formulert i det norske oppdragsbrevet:

- Skal elevene lære - og har de lært et bestemt demokratibegrep?
- Hva skal 14/15-åringer lære og hva lærer de om demokrati som styringsform?

- Hva skal elevene tilegne seg - og hva har de tilegnet seg av kunnskaper og holdninger med betydning for nasjonal identitet?
- Hvilke kunnskaper om og holdninger til ulike grupper (etnisitet, morsmål, samfunnsklasse, religion, kjønn) skal skolen formidle, og hva har elevene lært?

Oppdragsbeskrivelsen skiller seg fra det internasjonale hovedmålet og de internasjonale problemstillingene ved å inkludere også deler av *Fase 1* i Civic-oppgaven. Spørsmål om hva elevene skal tilegne seg og lære seg, og hva skolen skal formidle, ble studert i Civic-studiens Fase 1 i landene som deltok da. Norge deltok ikke, og en del av prosjektgruppens arbeid har dreid seg om å studere og analysere ambisjoner og mål for demokratiopplæringen i vårt land. Dette blir rapportert i kapittel 2.

Det fjerde oppdragsspørsmålet skiller seg også fra det internasjonale opplegget ved å rette søkelyset mot en rekke sub-kulturelle grupper. Civic-studiens internasjonale spørsmål gir særlig anledning til å kartlegge holdninger til likestilling og etnisk tilhørighet. Holdninger til morsmål, religion og sosiale klasser dekkes ikke opp i det internasjonale spørsmålsbatteriet. I samråd med oppdragsgiveren er dette derfor prioritert ned. Derimot blir betydningen av elevenes sosio-kulturelle bakgrunn brukt som faktor i analysen av de ulike svarene elevene gir.

Strukturen i rapporteringen

Dette første kapittelet tar for seg undersøkelsen, dens internasjonale og nasjonale organisering, metodene, instrumentene og hovedtrekk ved analysen

I kapittel 2, «Skolen og demokratiopplæringen» presenterer vi en analyse av den norske skolens demokratiske dannelsesprosjekt slik det uttrykkes i noen tidligere læreplaner, i bakgrunnsdokumenter og i Læreplanen av 1997.

Dannelsestenkningen operasjonaliseres i begrepet *demokratisk kompetanse*, som brukes som et redskap for analyse og vurdering av elevenes beredskap og engasjement. Dette kapittelet inneholder også en analyse av noen læreplaner for fag og fortolkningen som er gjort av disse i et utvalg lærebøker.

Resultatrapporteringen er delt i tre. Kapittel 3, 4 og 5 handler om *demokratisk beredskap*. Her blir resultatet av kartleggingen av elevenes kunnskaper, ferdigheter, oppfatninger og holdninger presentert. Elevenes kunnskaps- og ferdighetsprofil, deres oppfatning av demokrati, den gode samfunnsborger og statens rolle, deres kunnskaper og deres holdninger til nasjonen, til likestilling og til innvandrere blir kommentert og drøftet.

I kapittel 6 rapporterer vi elevenes *interesse og engasjement*. Elevenes interesse- og deltakelsesprofil ved 14 års alder blir presentert sammen med deres intensjoner om deltakelse når de blir voksne samfunnsborgere.

Kapittel 7 presenterer elevenes egen oppfatning av skolens rolle og lærernes oppfatning av demokratiopplæringen. Rapporten avsluttes med kapittel 8, der tilstand, forskjeller og skole spørsmål oppsummeres og drøftes.

Organisering av undersøkelsen i Norge

Arbeidet med den norske studien og undersøkelsen er blitt utført av en *prosjektgruppe*. Gruppen har bestått av personer med ulik faglig, fagdidaktisk og metodisk bakgrunn og kompetanse. De fleste har utført deler av arbeidet i prosjektgruppen ved siden av andre oppgaver ved ILS. Prosjektgruppen har vært organisert i en *faggruppe* og en *metodegruppe*.

Faggruppen har hatt som oppgave å kartlegge og analysere demokratiopplæringen, oversette og legge undersøkelsen faglig til rette, analysere og tolke internasjonale og nasjonale data fra undersøkelsen, skrive rapporter, utvikle etterutdanning, læremidler og undervisning samt å ha løpende kontakt med internasjonal forskningsledelse, oppdragsgiver og skolene. Gruppen har siden den ble etablert i desember 1997, bestått av Rolf Mikkelsen (prosjektleder), Dag Fjeldstad, Trond Solhaug (fra 1.8.98 til 1.2.99), Asle Sveen (fra 1.2.98 til 1.2.00), Hein Ellingsen (fra 1.1.99), Elisabeth Buk-Berge (fra 1.9.99 til 1.4.01) og Annette Sund (fra 1.9.99 til 1.5.01).

Metodegruppen har hatt og har som oppgave å utvikle og trykke elevhefter, lærerhefter, manualer, brosjyrer og rapporter, trekke ut skoler og elever til undersøkelsen, sende ut, registrere og rense data og bearbeide og tilrettelegge data for analyse. Gruppen har bestått av Svein Lie, Marit Kjærnsli (fra 1.1.99 til 1.8.99), Marion Lunde Caspersen og Erik Larrinaga (fra 1.1.99 til 31.12.00)

Nasjonal faggruppe

Det er oppnevnt en *nasjonal faggruppe* for den norske delen av Civic-studien. Gruppen består av personer fra ulike høyere læresteder med faglig eller fagdidaktisk kompetanse som ligger nær Civic-studiens hovedområde, demokratiopplæring. Deltakere i gruppen har vært *Magnus Haavelstad*, Pedagogisk institutt ved Universitetet i Tromsø, *Liv Carstens Knudsen*, UNIKOM, Universitetet i Tromsø, *Oddbjørn Knutsen*, Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, *Svein Lorentsen*, Program for lærerutdanning, NTNU i Trondheim, *Marit Storhaug*, Allmennlærerutdanningen, Høgskolen i Oslo *Jonny Tobiassen*, Institutt for

praktisk pedagogikk, Universitetet i Bergen, *Rolf Th. Tønnessen*, Høgskolen i Agder.

Nasjonale faggrupper har arbeidet etter følgende mandat:

- bidra til utvikling av undersøkelsen
- bidra til tolkning av undersøkelsen
- bidra til spredning av funn og kompetansebygging

Gruppen har bidratt til å utvikle nasjonale spørsmål som supplerer de internasjonale spørsmålene, og har gitt råd om tolkning og analyse av den nasjonale delen av undersøkelsen.

Referansegruppe

Departementet har også oppnevnt en felles faglig referansegruppe for Civicprosjektet og PISA-prosjektet (Programme for International Student Assessment i OECD-regi) med representanter fra lærerorganisasjoner, kommunene, foreldrene, næringslivet, eksamenssekretariatet og Universitetet i Oslo. Etter at videregående skole kom med i undersøkelsen, er denne utvidet med representanter for fylkesskoleadministrasjonene og elevorganisasjonene. Gruppen har vært diskusjonspartner og har gitt råd om veivalg i forbindelse med undersøkelsen. De har videre kommentert og gitt råd om innretning og utforming av rapporten og har også gitt råd om spredning av resultatene.

Internasjonal instrumentutvikling

Civic-undersøkelsen har benyttet tre forskjellige spørreskjemaer (instrumenter) for henholdsvis elever, lærere og skole. Elevspørreskjemaene som er brukt i Civic-undersøkelsen, er utviklet med basis i funn og erfaringer som er gjort i Fase 1 av studien. Spørsmål og oppgaver i elevspørreskjemaet er blitt pre-pilotert (forprøvd) og pilotert (prøvd) i de fleste land som har deltatt i undersøkelsen. Fra et stort antall spørsmål og oppgaver er det valgt ut et instrumentsett som har fungert godt både nasjonalt og internasjonalt. Norge deltok i både pre-piloteringen og piloteringen av spørreskjemaene.

Det internasjonale elevspørreskjemaet

Spørsmålene og oppgavene i elevspørreskjemaet er ordnet i en matrise som tydeliggjør *områder og typer spørsmål* i studien. Spørsmålene er relatert til tre *hovedområder* med demokrati og demokratiske institusjoner som det første og viktigste. Neste område er spørsmål og utsagn knyttet til nasjonal identitet og internasjonale relasjoner. Det tredje området kartlegger det som binder sammen

(enighet), og det som ofte splitter i samfunnet (uenighet). Undersøkelsen har som mål å kartlegge disse tre områdene med både kunnskaps- og ferdighetsspørsmål samt å kartlegge oppfatninger (concepts), holdninger (attitudes) og nåtidig og framtidig deltakelse og praksis (practice). Civic-matrisen ordner dermed spørsmål og oppgaver i 15 kategorier.

Område	Type 1 Kunnskaper	Type 2 Ferdigheter	Type 3 Oppfatninger	Type 4 Holdninger	Type 5 Deltakelse og praksis
Demokrati og demokratiske institusjoner					
Nasjonal identitet og internasjonale relasjoner					
Det som binder sammen og det som splitter					

Figur 1.2: Matrise over spørsmålene i Civic-undersøkelsen

Ikke alle celler i denne matrisen blir dekt opp like grundig med spørsmål og utsagn i undersøkelsen. Dette er noe av bakgrunnen for utforming og bruk av en gruppe spørsmål og utsagn som bare ble gitt til de norske elevene.

Nasjonale spørsmål

Den nasjonale faggruppen og Civics prosjektgruppe har utviklet og prøvd ut et stort antall nasjonale spørsmål. Disse spørsmålene supplerer de internasjonale instrumentene på hovedområdene, og de er laget for å belyse viktige norske læreplanmomenter. Elevene fikk kunnskapsspørsmål av flervalgstypen om historie og samtid, kunnskapsspørsmål knyttet til politiske temaer (bl.a. miljø), holdningsspørsmål om demokratiets velegnethet, nasjonal stolthet og identitet, en rekke verdivalgsspørsmål, noen spørsmål av framtidskaraktter og spørsmål som kartlegger praktisk demokratitrening i skolen. De nasjonale spørsmålene vil delvis bli brukt for å belyse det nasjonale oppdraget, men også til sekundær analyse av det store Civic-materialet. De vil derfor ikke alltid bli tatt med i denne rapporten.

Noen nasjonale spørsmål er også brukt i andre nordiske land og har derfor karakter av nordiske fellespørsmål. Planen er å bruke dette i eventuelle sekundære analyser.

Lærerspørreskjema

Lærere som underviste i Civic-relaterte fag i undersøkelsesklassen, ble bedt om å besvare et spørreskjema. Det kartla særlig utdanning, holdninger til undervisning og synspunkter på demokratiopplæring. Tre lærere fra hver klasse besvarte spørreskjemaet, og de ble valgt ut slik:

- klassenes lærer i samfunnsfag
- klassens lærer i norsk
- klassens lærer i KRL

Hvis samme lærer underviste i flere av de ovenstående fagene, skulle rekkefølgen videre være:

- klassestyrer i klassen
- samfunnsfaglærer i en annen 9. klasse
- samfunnsfaglærer på et annet trinn

416 lærere besvarte skjemaet, og av disse underviste 151 i samfunnsfag i de undersøkte klassene. I skjemaene gir lærerne viktig informasjon om fag- og utdanningsbakgrunn, om holdninger og om ønskede prioriteringer som angår demokratiundervisning. En del av denne informasjonen vil bli presentert i rapporten og brukt i analysen.

Skolespørreskjema

Rektor eller en annen i skolens administrasjon ble bedt om å besvare noen få spørsmål som belyser situasjonen på skolen. Spørsmålene gir opplysninger som avdekker skoleleders syn på undervisning og læring, og gir også bakgrunnsvariabler av sosiøkonomisk og deltakelsesmessig karakter. Alle skolene som gjennomførte undersøkelsen, besvarte dette skjemaet.

Gjennomføring av den norske delen av undersøkelsen

Den norske undersøkelsen ble gjennomført i april og mai 1999. 200 skoler ble trukket tilfeldig og forespurt om å delta med én eller to klasser i undersøkelsen. 155 skoler svarte positivt på henvendelsen, og 150 av disse gjennomførte undersøkelsen i en trukket 9. klasse (liste over deltakende skoler ordnet fylkesvis i vedlegg 1). I tillegg ble 7 reserveskoler trukket, og fire av disse svarte

positivt. Hver tredje skole ble også forespurt om undersøkelse i en 10. klasse, og ca. 3/4 av disse svarte positivt på henvendelsen.

75% av de opprinnelig trukne skolene gjennomførte undersøkelsen. De positive svarene for 9. klasse fordelte seg noe ulikt mellom fylkene, og vedlegg 2 inneholder en oversikt over hvordan de positive svarene fordelte seg.

Prosedylene for utvelgelse ga et representativt utvalg på ca. 3300 elever fra 9. klasse og ca. 1100 elever fra 10. klasse.

Hva skjedde i klasserommet?

Spørsmålene til elevene var fordelt på 7 ulike hefter. De internasjonale spørsmålene var samlet i et grønt hefte 1 med *kognitive spørsmål* (kunnskaper og ferdigheter), et rødt hefte 2 med *bakgrunnsspørsmål* og et blått hefte 3 med *affektive spørsmål* (oppfatninger, holdninger og engasjement). De fire gjenværende heftene var gule og inneholdt *nasjonale spørsmål*. De ble rotert mellom elevene, det vil si at hver tredje elev i 9. klasse besvarte henholdsvis hefte 4A, 4B og 4C. I tillegg besvarte elevene i 10. klasse hefte 4D.

Undersøkelsen ble gjennomført på skolene, og de fleste steder ble undersøkelsen administrert av en av klassens lærere. I tid var elevens svar på spørsmålene, introduksjon og en kort pause beregnet til 100 minutter. Hefte 1 var tidsberegnet til 40 minutter, hefte 2 til 5 minutter og hefte 3 til 35 minutter. De nasjonale heftene var tidsberegnet til ca. 12 minutter. Bruken av tidsperioder i gjennomføringen førte til noe venting for de raskeste elevene, og det ga de noe mer langsomme elevene anledning til å være med på hver seksjon av spørsmål fra begynnelsen. Dette førte til at bare noen få elever ikke rakk gjennom hele undersøkelsen.

Spørreskjemaene ble delt ut i en konvolutt, og etter hvert som heftene ble besvart, ble de lagt inn i konvolutten igjen. Undersøkelsen er anonymisert, og elevenes klasse og skole er bare kjent for prosjektgruppen i Civic. Ingen resultater om enkeltelever eller enkeltskoler blir presentert i denne rapporten eller andre steder.

Kvalitetskontroll

En høy kvalitet på dataene er sikret ved svært strenge prosedyrer for utvalget av elever, ved utførlige instruksjonsmanualer, ved skriftlig rapportering om gjennomføringen og ved oppringninger til skolekoordinator.

Både utvalgsprosedyrene og selve trekningen av det norske utvalget er diskutert med og godkjent av det internasjonale datasenteret i IEA. I tillegg er dataene fra

Norge og andre land renses og vektet slik at utvalget i så stor grad som mulig skal representere hele populasjonen, alle 9.-klassinger i Norge.

Egne manualer ble laget til den som organiserte undersøkelsen på den enkelte skolen (skolekoordinator), og til den som gjennomførte undersøkelsen i klasserommet (testadministrator). En tredjedel av skolekoordinatorerne ble oppringt og forespurt om eventuelle problemer i forbindelse med gjennomføringen. Alle testadministratorerne fylte ut et undersøkelsesskjema som ga et bilde av gjennomføringen og også kartla eventuelle problemer. Undersøkelsen ble gjennomført uten større vanskeligheter, og det er vårt inntrykk at besvarelsene er preget av høy pålitelighet. Dette bekreftes også av statistiske kontroller av datamaterialet.

Databehandling

Alle dataene ble lest inn i analyseprogrammet i mai og juni 1999. Dataene ble sendt til IEAs dataprosessenter i Hamburg, hvor de ble renses og tilrettelagt for internasjonal analyse. I denne nasjonale analysen er de rensede dataene benyttet. Rensing av data betyr at alle lands data er best mulig kontrollert for feil og lagret på nøyaktig samme måte, slik at de er direkte sammenliknbare.

Om metoder og analyse

I Civic-undersøkelsen er det valgt to hovedmetoder for å kartlegge studiens områder. I første del av undersøkelsen, som tar sikte på å kartlegge kunnskaper og ferdigheter (kognitive spørsmål), benyttes såkalte *flervalgsspørsmål*. I andre del av undersøkelsen, som tar sikte på å kartlegge oppfatninger og holdninger (affektive forhold) og engasjement, tar elevene på ulike måter stilling i såkalte *graderte skalaer*.

Kartleggingen skjer ved hjelp av forskjellige spørsmål og oppgaver eller *variabler*. Noen variabler blir analysert og rapportert enkeltvis. Variabler er også laget slik at de dekker samme dimensjon eller område, og de blir i 11 tilfeller analysert og rapportert som samlevariabler.

Flervalgsspørsmål

Undersøkelsen som elevene har besvart, har 38 flervalgsspørsmål (multiple choice) i den internasjonale delen og 17 flervalgsspørsmål i den nasjonale delen. Alle flervalgsspørsmål er bygd opp på samme måte. Elevene leser et spørsmål, et utsagn, et kortscenario med påfølgende spørsmål eller en tekst/tegning med påfølgende spørsmål. Elevene får videre presentert fire alternative svar, hvorav ett er riktig. De tre uriktige svarene kalles med et fellesnavn for *distraktorer*, og

det er lagt ned et stort arbeid for å lage distraktorer som er gode. Utformingen av distraktorer bestemmes i stor grad av innholdet i det som kartlegges. Noen ganger er distraktorene så nær det riktige svaret at det skal helt *spesiell kunnskap* til for å skille dem fra det riktige. Andre ganger er de utformet slik at de klart *skiller seg ut* som uriktige. Noen distraktorer ligger også nær det mange *tror* kan være et riktig svar på spørsmålet.

Typemessig kan de internasjonale spørsmålene deles inn i *kunnskapsspørsmål* og *ferdighetsspørsmål*. Kunnskapsspørsmålene kartlegger hva elevene vet om demokrati, demokratiske institusjoner, rettigheter og plikter og andre demokratirelaterte forhold. Noen kunnskapsspørsmål utfordrer også elevene til å bruke kunnskap og ta stilling i kortscenarier. Ferdighetsspørsmålene kartlegger evnen til å resonnerer, til å forstå informasjon i form av tekster og tegninger og elevens evne til å skille mellom meninger og fakta.

Bare noen få av flervalgsspørsmålene i Civic-undersøkelsen vil bli offentliggjort i sin helhet. Dette har sammenheng med at man i flere land ønsker å gjenta undersøkelsen om noen år for å studere eventuelle endringer i kunnskaps- og ferdighetsprofil. Men flervalgsspørsmålene vil bli omtalt slik at det blir tydelig hva de forsøker å avdekke. Vi gjengir to flervalgsspørsmål for å illustrere utfordringen elevene har stått overfor i undersøkelsen. Det første er et kunnskapsspørsmål, og det andre er et ferdighetsspørsmål fra den internasjonale delen av undersøkelsen.

Det første eksempelet kartlegger om elevene kjenner hensikten med å ha flere politiske partier. Kunnskapsspørsmålet med riktig svar (i kursiv) og distraktorer var formulert slik:

11. Hva er hensikten med å ha flere politiske partier i et demokrati?

- A. *å få fram forskjellige meninger i nasjonalforsamlingen (Stortinget)*
- B. å begrense politisk korrupsjon
- C. å forhindre politiske demonstrasjoner
- D. å fremme økonomisk konkurranse

Det andre eksempelet kartlegger elevenes evne til å skille mellom fakta og meninger som del av deres ferdighet i politisk kommunikasjon. Ferdighetsspørsmålet med riktig svar (i kursiv) og distraktorer var formulert slik:

**38. Tre av disse utsagnene er meninger og ett av dem er et faktum.
Hvilket er et FAKTUM?**

- A. Folk med svært lave inntekter bør ikke betale skatt.
- B. *I mange land betaler de rike høyere skatt enn de fattige.*
- C. Det er rettferdig at noen betaler høyere skatter enn andre.
- D. Den beste måten å minske forskjellene mellom rike og fattige på, er å gi gaver til veldedige formål.

Elevenes svar på disse to og en rekke andre spørsmål blir gjennomgått i kapittel 3 «Kunnskaper og ferdigheter».

Hvordan finner eleven fram til riktig svar?

Vi antar at det i hovedsak er fire måter som eleven tilnærmer seg et flervalgsspørsmål på. Det enkleste å fortolke er når elevene krysser av for det han/hun *vet* er riktig. Vissheten kommer da fra en gjenkjennelse av det riktige svaret og er en dokumentasjon av kunnskap. Den andre tilnærmingen skjer når riktig svar blir krysset av som resultat av en *utelukking* av uriktige alternativer. I tilfeller hvor alternativene er åpenbart uriktige, er kravet til resonnement såpass lite at det kan karakteriseres som kunnskap, men nå kunnskap om det som åpenbart ikke er riktig. Ved den tredje typen tilnærming finner eleven fram til svaret hovedsakelig ved bruk av *tenkeferdigheter*. Eleven dokumenterer da ferdigheter i å analysere, resonnerer og trekke slutninger om hva som sannsynligvis er det riktige. Et indisium på at elever bruker denne tilnærmingen, er når de velger et alternativ som kan ha noe for seg. Den fjerde tilnærmingen er *gjetning*. Kombinasjoner av de ulike tilnærmingene er heller ikke uvanlig.

Hvilken tilnærming den enkelte elev har brukt og betydningen det har for fortolkningen av data, vil veksle fra spørsmål til spørsmål. I den grad det er mulig og relevant å trekke inn elevens mulige tilnærming til flervalgsspørsmål som et drøftingselement, er det blitt gjort.

Affektiv kartlegging

En stor del av undersøkelsen kartlegger affektive forhold som oppfatninger og holdninger. For å få til dette bruker Civic-undersøkelsen graderte skalaer, såkalte *Likert-skalaer*. Disse er mye brukt til kartlegging av affektive forhold. Elevene blir bedt om å ta stilling til spørsmål og påstander ved å krysse av for ett av fem alternativer. To alternativer går i én retning (*uenig / svært uenig / dårlig / svært dårlig / uviktig / svært uviktig*), og to alternativer går i motsatt retning (*enig / bra / viktig osv.*) Det femte alternativet gir elevene mulighet for å

uttrykke at de *ikke vet*. Dette kan være et uttrykk for at elevene ikke forstår eller ikke vet hva spørsmålet dreier seg om. Men det kan også være slik at elever ikke alltid ønsker å uttrykke en mening om verdimeslige og politiske spørsmål som dette dreier seg om. Det er viktig å merke seg at dette alternativet i slike tilfeller *ikke* representerer en nøytral holdning.

Her følger eksempler på to slike graderte skalaer:

	<i>Les hver påstand og sett kryss i boksen som passer best for hva du mener.</i>	<i>Svært uenig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Enig</i>	<i>Svært enig</i>	<i>Vet ikke</i>
1.	På skolen har jeg lært å forstå folk som har andre oppfatninger.					
					

	<i>Sett kryss i den boksen som viser hvor viktig du synes påstanden er for å forklare hva en god voksen samfunnsborger er</i>	<i>Ikke viktig</i>	<i>Lite viktig</i>	<i>Nokså viktig</i>	<i>Svært viktig</i>	<i>Vet ikke</i>
2.	..stemmer ved alle valg					
					

Resultatene for disse og andre utsagn blir rapportert i kapittel 7 «skole og lærere» og kapittel 4 «oppfatninger av demokrati, den gode samfunnsborger og statens rolle».

Beskrivende statistikk (univariat analyse)

Når vi presenterer data fra undersøkelsen, bruker vi beskrivende (deskriptiv) statistikk. Og når vi ser på og diskuterer ett og ett spørsmål, én og én variabel, bedriver vi univariat analyse. De vanligste formene er gjengivelse av enkelttall, samling av tall i tabeller og omdanning av tall til grafiske framstillinger.

Når vi beskriver og karakteriserer data fra undersøkelsen, bruker vi ulike statistiske uttrykk som gjennomsnitt, median, variasjon, standardavvik og kvartilfordeling. *Gjennomsnittet* er summen av alle skårene i et utvalg dividert med antall svar. Det uttrykkes gjerne som M for «mean».

Når vi ønsker å finne ut hva som skjuler seg bak et gjennomsnittstall i en undersøkelse, ser vi nærmere på *variasjonen* i form av spredningsmål. Det vanligste målet for spredning er *standardavviket*, som er et uttrykk for det gjennomsnittlige avvik fra gjennomsnittet. En *kvartilfordeling* uttrykker også spredning. Den deler utvalget i fire like store deler, og den kan brukes for å kartlegge det som kjennetegner utvalget i et kvartil i forhold til andre. Et

eksempel på det er en sammenlikning av de 25% med de beste prestasjonene eller mest ønskelige svarene med dem som har de 25% svakeste prestasjonene eller minst ønskelige svarene.

Enkeltelever og/eller klasser

I de fleste tilfeller vil enkeltelever være basis for data og analyser som blir presentert. Men i en del tilfeller aggregerer (samler) vi elevene i en klasse og bruker *klassen som enhet* i analysen. Dette blir gjort når vi regner ut kognitive gjennomsnittsskåre og skåre på ulike holdningsskalaer. Dette blir også gjort når vi på ulike måter kartlegger undervisnings- og læringsklimaet i klassene som er undersøkt.

Sammenliknende statistikk (bivariat og multivariat analyse)

Ved bivariat eller multivariat analyse ses to eller flere variabler i sammenheng. Når forholdet mellom variabler skal beskrives og karakteriseres, brukes særlig de statistiske uttrykkene *korrelasjon* og *signifikans*. Korrelasjon betyr i hvor stor grad to eller flere variabler varierer sammen. Signifikans er et uttrykk for at en registrert forskjell mellom elevgrupper er så markert at den med rimelig sannsynlighet ikke har oppstått som en følge av tilfeldigheter ved utvalget av elever.

Korrelasjon

Et annet uttrykk for korrelasjon er *samvariasjon*. En korrelasjon mellom to variabler er et uttrykk for hvor sterkt de varierer sammen. Det er vanlig å tallfeste korrelasjon som en koeffisient r . Styrken på en samvariasjon indikeres med tall fra -1 til 0 til 1 , der 1 betyr full samvariasjon og 0 betyr fravær av samvariasjon. Hvordan variablene samvarierer, indikeres med fortegnet. En korrelasjonskoeffisient på $r = -0,80$ indikerer sterk negativ korrelasjon, dvs. at den ene variabelen med stor sannsynlighet tilsier lave verdier på den andre variabelen. Når det ikke står noe tegn foran tallet, indikerer det en positiv samvariasjon.

Hvilke samvariasjoner det er aktuelt å drøfte og rapportere, kan imidlertid ikke leses av korrelasjonskoeffisienten alene. Det avgjørende vil være det faglige *innholdet* i det som er kartlagt og analysert. Derfor kan det i enkelte tilfeller også være aktuelt å se nærmere på en korrelasjon helt ned på $0,20$ -nivå selv om dette ikke dreier seg om noen sterk samvariasjon. I den internasjonale Civic-rapporten drøftes ikke samvariasjoner under $0,30$ -nivå.

At to variabler korrelerer, betyr *ikke* nødvendigvis at en endring i den ene forårsaker endring i den andre. En korrelasjon indikerer en sammenheng, men bare en fortolkning og drøfting av *hva* som er kartlagt, kan bidra til slutninger

om mulig kausalitet. Når vi for eksempel i undersøkelsen finner en relativt høy samvariasjon mellom åpent klasseromsklima og samlet skåre for kunnskaper og ferdigheter, så kan det tolkes på to måter. Det kan bety at et åpent klasseromsklima bidrar til bedre kunnskaps- og ferdighetslæring. Men det kan også bety at elever som skårer høyt på kunnskaps- og ferdighetsskalaen, bidrar aktivt til et åpent klima i en klasse. Og det kan bety at en tredje faktor er årsak til begge deler, for eksempel elevenes hjemmeforhold.

Signifikans

Når vi ønsker å fortelle at *forskjeller* mellom elevgrupper er så sterke at vi med stor sikkerhet kan utelukke at de skyldes tilfeldigheter, bruker vi uttrykket *signifikans*. Forskjellene påvirkes av hvor stort utvalg forskjellen måles på. Er det et lite utvalg, må forskjellen vanligvis være stor for å være signifikant. Når utvalget er stort, er det tilstrekkelig med mindre forskjeller for å karakterisere dem som signifikante. I Civic-undersøkelsen er utvalget ca. 3300 elever. Dette er et stort utvalg, og relativt små forskjeller vil framstå som signifikante. Dette tar vi hensyn til når funn i materialet blir drøftet og karakterisert.

Samlevariabler

Samlevariabler og skalaer regnes som fordelaktige og nødvendige når land skal sammenliknes, og de er svært nyttige også når data skal analyseres i forhold til bakgrunns- eller mulige forklaringsfaktorer innad i landet. Derfor vil våre rapporter inneholde flere *samlevariabler* som er utviklet og kontrollert internasjonalt. Samlevariablene blir i mange tilfeller presentert i *skalaer* for alle deltagende land.

De kognitive spørsmålene har som nevnt et riktig og tre ikke-riktige svar. Dette gjør det enkelt å lage skalaer som viser skåre for ulike grupper av elever og forskjellige grupper av spørsmål. Gitt at utvalget av spørsmål har passende vanskegrad, kan en slik skåre gi oss et godt bilde av elevers kognitive profil. I flere av presentasjonene deles de kognitive spørsmålene inn i kunnskaps- og ferdighetsspørsmål, og det gjør det mulig å presentere elevenes kunnskapsprofil og ferdighetsprofil sett i forhold til ulike bakgrunnsfaktorer. *De internasjonale resultatene er omregnet til en skala hvor det internasjonale gjennomsnittet er satt til 100, og hvor standardavviket er satt til 20.*

Ulike affektive samlevariabler belyser beslektede temaer eller forskjellige dimensjoner. Her er enkeltvariabler regnet sammen og blir presentert i en skala med en bestemt skåre. Et eksempel er en samlevariabel for elevenes tillit til en rekke offentlige institusjoner eller til dem som bestemmer i et samfunn. Her sammentrekkes seks av spørsmålene elevene har besvart, til en samlevariabel med overskriften: *Tillit til de som bestemmer. De internasjonale resultatene er*

omregnet til en skala hvor det internasjonale gjennomsnittet er satt til 10, og hvor standardavviket er satt til 2.

I studien er det gjort et omfattende arbeid for å sikre at det er *mulig* å sette sammen og sammenlikne de ulike variablene. Hver samlevariabel har høy reliabilitet, dvs. at enkeltvariablene som inngår, i stor grad måler det samme kognitive eller affektive trekket. Materialet er videre blitt undersøkt og bekreftet med statistiske metoder kalt eksplorerende og konfirmerende faktoranalyse. I det første tilfellet ordner statistikkprogrammet variabler i grupper som virker som om de hører sammen, uten at en har noen hypoteser om sammenheng.

Statistikkprogrammet hjelper oss å utforske (eksplorere) hvordan dataene kan tolkes. I det andre tilfellet blir programmet bedt om å vurdere eller bekrefte (konfirmere) en forhåndsantakelse om at dataene henger sammen i bestemte kategorier. Skalaene som er valgt, *passer* i alle 28 deltakende land

Rapporteringen av samlevariablene skjer etter samme mønster som rapporteringen av enkeltvariabler der Likert-skalaer er brukt. Noen skalaer går imidlertid fra 1 til 4 der 2,5 er nøytralt gjennomsnitt. Et høyere tall illustrerer en *tendens* benevnt med uttrykk som *bra*, *viktig*, *som oftest*, *enig*, eller enda sterkere i form av *svært bra*, *svært viktig*, *alltid*, *svært enig*. Lavere tall indikerer det motsatte av uttrykkene over.

I Civic-studien blir den enkelte elevs skåre på samlevariablene beregnet ut fra de variablene der han/hun har gitt uttrykk for en holdning, det vil si besvart spørsmålet med noe annet enn *vet ikke*. Hvis alle spørsmålene i en samlevariabel er besvart med *vet ikke* / *ikke besvart*, har ikke eleven fått noen verdi for samlevariabelen.

Når vi rapporterer elevenes fordeling av svar på de enkelte spørsmålene som utgjør samlevariablene, er *vet ikke* holdt utenfor. Det er bare spørsmålene som er besvart, som regnes inn, og de blir summert til 100%. Vi kan illustrere dette med et enkelt eksempel. 81% av de norske elevene i undersøkelsen sier at de *ganske sikkert* eller *helt sikkert* vil stemme ved stortingsvalg når de blir voksne. På dette spørsmålet svarte 8% av elevene *vet ikke*. Når de ikke regnes med i opptellingen, forandres tallet på de som sier de vil stemme ved Stortingsvalg, til 87%. Slike tall er brukt i den internasjonale delene av undersøkelsen.

Kartlegging av demokratisk beredskap og kompetanse

Hvordan måler man utviklingen av ...demokratisk kompetanse?, spurte professor Rune Slagstad i en debatt med Gudmund Hernes på Vestlandske Lærarstemne i 1999. Spørsmålet er betimelig og viktig. Det gir anledning til noen bemerkninger om studiens muligheter og begrensninger.

Alle data som samles i Civic-undersøkelsen blir gjort om til tall og fakta. I undersøkelser brukes ofte ord som *måling* om det som blir presentert. Og det er lett å assosiere at undersøkelsen dermed *måler* en demokratisk kompetanse.

I studien bruker vi heller enn måle begrepet å kartlegge (eng.: mapping). Undersøkelsen kartlegger grunnleggende trekk ved 9. klassingenes demokratiske beredskap. Den gir oss *hovedtrekk* og *indikasjoner* på elevens demokratirelaterte kunnskaper, ferdigheter, oppfatninger og holdninger. Undersøkelsen gjør det mulig å danne seg et bilde eller et kart over i hvilken grad elevene er bærere av en demokratisk kompetanse som del av det mer omfattende dannelsesideal, nettopp forstått som en helhetsorientering satt sammen av borgernes sans for fellesskap og samfunnsethos, av kunnskap, refleksjon og evne til kritikk (Slagstad 2000).

Internasjonale, komparative undersøkelser som kartlegger elevers kunnskaper og ferdigheter har vært kritisert for mangel på sammenlignbarhet. Kritikken har blant annet vært rettet mot kartlegging og sammenlikninger av verdier og holdninger (Kvale 2000). Når slike sammenlikninger likevel blir gjort i Civic-studien, er det med utgangspunkt i at det finnes utbredte og tverrkulturelle eller «universelle» forestillinger om helt grunnleggende trekk ved demokratisk organisering av samfunnslivet og ved demokratisk tenkemåte og praksis.

Forskjeller i materialet

I Civic-undersøkelsen har elevene besvart spørsmål som gjør det mulig å analysere på grunnlag av flere forskjeller i materialet. I analysen er det kontrollert for om elevenes bosted, kjønn, bakgrunn og andre forhold synes å ha betydning for svarene. I rapporten blir slike forskjeller som oftest beskrevet *der funn er gjort*. Når vi for eksempel har funnet at bosted ikke ser ut til å ha noen betydning for elevenes svar på verken kognitive eller affektive spørsmål, blir det ikke rapportert. Derimot er det på flere demokratirelaterte områder betydningsfulle forskjeller i svarene fra jenter og gutter. Det er også mange steder betydningsfulle forskjeller i forhold til elevenes kognitive prestasjoner og deres oppfatning av åpent klasseromsklima. Dette blir rapportert i flere av kapitlene. I siste kapittel trekker vi alle trådene sammen og rapporterer den samlede betydningen for de ulike bakgrunnsfaktorene og prediktorene.

Bakgrunnsfaktorer som er brukt i Civic-analysen

Her følger en oversikt over ulike forhold som er analysert i materialet:

Kjønn

Det er litt flere jenter enn gutter med i utvalget. 50,5% jenter og 49,5% gutter.

Geografi

Skolene som deltar i undersøkelsen er fordelt over fem geografiske regioner. Antallet elever fordelt på regioner er slik: Østlandet 47%, Sørlandet 5%, Vestlandet 29%, Trøndelag 7%, Nord-Norge 11%. Allerede her kan vi rapportere at elevenes bosted ser ut til å være uten betydning for forskjeller i materialet.

Språk

Det er ingen forskjell på de elevene som har bokmål som hovedmål og de som har nynorsk som hovedmål. 180 elever eller 6,4% av utvalget opplyser at de av og til eller aldri snakker norsk hjemme. Vi sier at disse elevene har en *minoritetspråklig bakgrunn*.

Egen utdanning

Elevene svarer at de har ulike ambisjoner for egen utdanning etter avsluttet grunnskole.

Mindre enn 1 års utdanning	1%
1 eller 2 års utdanning	4%
3 eller 4 års utdanning	30%
5 eller 6 års utdanning	34%
7 eller 8 års utdanning	21%
9 eller 10 års utdanning	7%
Mer enn 10 års utdanning	3%

95 % av elevene opplyser at de har planer om å fullføre den 12-årige mer eller mindre obligatoriske skolegangen som landet vårt tilbyr. Her er det analysert i tre hovedgrupper. De 35% som har relativt beskjedne ambisjoner (0-4 år), de 55% med middels ambisjoner (5-8 år) og til slutt de 10% som har planer om en lang utdanning (mer enn 8 år).

Deltakelsesprofil

Her er elevene bedt om å krysse av for om de har vært eller er med i klasseråd og/eller elevråd, en politisk ungdomsorganisasjon, redaksjonen i skoleavisen, en miljøorganisasjon, en FN- eller UNESCO-organisasjon, elevutveksling mellom skoler, en menneskerettsorganisasjon, en organisasjon som hjelper til i lokalsamfunnet, vært med på å samle inn penger til veldedig formål, Speideren, en organisasjon for en bestemt folkegruppe, en PC-klubb eller -gruppe, klubb eller forening som driver med tegning, maling, musikk eller drama, en religiøs organisasjon eller om de er aktive i idrett eller med i idrettslag.

Elevene deltakelsesprofil blir rapportert i kapittel 6. Deres deltakelse i organisasjonsliv og aktiviteter varierer fra 84% som har vært med å samle inn penger til et veldedig formål og 80% som har vært aktive eller er med i et idrettslag til 50% som har vært eller er med i råd på skolen, og 6% som er med i en politisk ungdomsorganisasjon.

Familie

Antall bøker hjemme regnes i undersøkelser som denne som en god sosiokulturell variabel. Dette svarte elevene på spørsmålet om antall bøker hjemme:

Ingen bøker	0,4%
1-10 bøker	23%
11-50 bøker	15%
51-100 bøker	21%
101-200 bøker	26%
Mer enn 200 bøker	35%

Mors og fars utdanning er en annen indikator som kan brukes sosiokulturelt og i noen grad også sosioøkonomisk. Slik svarer elevene om mors og fars utdanning:

	Vet ikke	Grunnskole	Yrkesskole	Vg. skole	Universitet/ Høgskole
Mor	33%	6%	9%	22%	30%
Far	34%	5%	12%	15%	33%

Det mest iøynefallende her er det relativt store antallet elever som svarer at de *ikke vet* dette. De utgjør en egen gruppe i analysen. Andre grupper er de med kort utdanning (grunnskole, yrkesskole), middels lang utdanning (videregående skole) og lang utdanning (høgskole, universitet).

Medier og nyhetsorientering

Her ble elevene spurt om hvor mye tid de bruker på å se fjernsyn/video de dagene de har vært på skolen?

Ikke svart	7%
Ingen tid	2%
Mindre enn 1 time	10%
1-2 timer	39%
3-5 timer	33%
Mer enn 5 timer	9%

Elevene blir også spurt om hvor mye de følger med på nyheter i fjernsyn, aviser og radio. Dette blir rapportert i kapittel 6 i avsnittet om politisk interesse.

Jevnaldrende

En indikator på jevnaldrendes betydning er hvor mye tid som tilbringes sammen med dem. På spørsmål om hvor ofte de er sammen med vennene sine rett etter skoletid, svarer elevene:

Nesten hver dag (4 eller flere dager i uken)	41%
Flere dager (1 til 3 dager i uken)	38%
Noen få ganger hver måned	15%
Aldri eller nesten aldri	6%

På spørsmål om hvor ofte de er sammen med vennene sine utenfor hjemmet om kvelden, svarer elevene:

Nesten hver dag (4 eller flere dager i uken)	47%
Flere dager (1 til 3 dager i uken)	40%
Noen få ganger hver måned	9%
Aldri eller nesten aldri	4%

En annen indikator på jevnaldrendes betydning er hvor mye elevene diskuterer politikk med andre ungdommer. Dette blir rapportert kapittel 6 som indikator på elevenes politiske interesse. I tillegg er dette bakgrunnsvariabel i andre deler av analysen.

Skole

Skolens betydning for elevenes demokratiske beredskap blir drøftet i kapittel 7. Her rapporteres det hva elevene selv mener å ha lært, elevenes deltakelse i skolesamfunnet og den betydning de tillegger det, hvordan elevene opplever medbestemmelsen i skolesamfunnet, og deres oppfatning av undervisningen.

Mer indirekte indikatorer er elevenes kunnskaps- og ferdighetsprofil, betydningen av store og små klasser og forskjeller på klassenivå.

Alle variabler og samlevariabler som blir rapportert, er analysert med tanke på skolens mulige direkte eller indirekte rolle i demokratiopplæringen.